

Bijlage VWO
2023

tijdvak 2

geschiedenis

Bronnenboekje

Prehistorie en oudheid

---

bron 1

Bij Ur (in huidig Irak) is een kleitablet gevonden uit omstreeks 1750 voor Christus. Op het kleitablet schrijft de koopman Nanni aan Ea-nasir:

Toen je me bezocht zei je: "Ik zal Gimil-sin koperen staven geven van hoge kwaliteit." Je ging weg maar je bent je belofte niet nagekomen. Je gaf mijn boodschapper staven van slechte kwaliteit en zei: "Neem ze als je ze wilt; als je ze niet wilt ga dan maar weg!" Voor wie zie jij mij aan dat je iemand als mij behandelt met zoveel minachting? Ik heb een boodschapper gestuurd om de zak met geld (die bij jou in bewaring was gegeven) op te halen maar je hebt me beledigd door die herhaaldelijk met lege handen terug te sturen, en dat terwijl hij door vijandelijk gebied moest reizen. Is er verder iemand onder de kooplieden die handelen met Dilmun¹⁾ die me zo heeft behandeld? Alleen jij behandelt mijn boodschapper met minachting! En dat alleen maar vanwege een gewicht aan zilver dat ik je verschuldigd ben. Jij voelt je vrij mij op deze manier aan te spreken, terwijl ik namens jou het paleis al 1080 pond koper bezorgde, en Sjoemi-aboem heeft ook 1080 pond koper gegeven, afgezien van wat we beiden al hadden laten noteren op een verzegeld tablet dat wordt bewaard in de tempel van Sjamasj.

noot 1 eiland in de Perzische Golf

De middeleeuwen

bron 2

In zijn *Historie der Franken* dat is geschreven tussen 573 en 594, beschrijft bisschop Gregorius van Tours een conflict in een vrouwenklooster in 589:

In het klooster van Poitiers gebeurde iets ongehoords. Aangespoord door de duivel dwong Clothilde (...) de andere nonnen een eed af te leggen om een aanklacht in te dienen tegen de abdis¹⁾ Leubovera. Het was de bedoeling Leubovera te verdrijven en Clothilde in haar plaats tot hoofd van het klooster te kiezen. Clothilde verliet het klooster, samen met ruim veertig andere nonnen. (...) De onzalige en wispelturige vrouw vergat hoe nederig de heilige Radegundis, de stichteres van het klooster, had geleefd. Na hun vertrek uit het klooster bereikten ze Tours. Nadat ze me had begroet, sprak Clothilde: (...) "Ik ga naar mijn koninklijke verwanten om hun te vertellen wat wij moeten doorstaan." Ik antwoordde: "Als de abdis heeft gezondigd of de regels van het klooster op een of andere manier heeft overtreden, laat ons dan mijn broeder Maroveus, de bisschop (van Poitiers), bezoeken om haar samen aan te klagen. Wanneer de zaak is afgehandeld, keren jullie terug naar het klooster, zodat hetgeen de heilige Radegundis door vasten, eindeloze gebeden en onophoudelijke daden van liefdadigheid tot stand heeft gebracht door buitensporig gedrag niet verloren gaat." Maar zij antwoordde: "Geen sprake van!"

noot 1 Een abdis is het hoofd van het klooster.

bron 3

De Italiaanse filosoof Marsilius van Padua schrijft in 1324 de *Defensor Pacis* (Verdediger van de vrede). Hierin staat:

Voor nu is het voldoende om te laten zien, en dat zal ik ook aantonen, dat Christus zelf niet in de wereld is gekomen om mensen te regeren (...), maar om zich te onderwerpen aan de staat. (...) Ik zal ook laten zien dat de apostelen¹⁾ hierin echte volgelingen van Christus waren, en dat zij hun opvolgers ook zo opgeleid hebben. Ik zal verder aantonen dat Christus en zijn apostelen ernaar verlangden onderworpen te zijn, en ook voortdurend onderworpen waren, aan de dwingende jurisdictie van vorsten (...) en dat zij alle anderen geleerd hebben en voorgeschreven hebben om hetzelfde te doen op straffe van eeuwige veroordeling.

noot 1 Apostelen zijn leerlingen van Jezus die door hem zijn aangesteld om de christelijke boodschap te verspreiden.

bron 4

In 1641 schrijft René Descartes:

Maar zie wat er gebeurt als ik het stukje [bijenwas] bij het vuur houd: de smaak is verdwenen, de geur vervlogen, de kleur veranderd. Van de vorm is niets over en de omvang is toegenomen. Het stukje is vloeibaar geworden en door de hitte bijna niet meer te hanteren. Als je ertegen aantikt, maakt het geen geluid meer. Is dit na deze verandering nog steeds dezelfde bijenwas? We moeten toegeven dat het dezelfde bijenwas is, niemand zal iets anders beweren. Wat was er voor mij dan zo kenmerkend aan dit stukje bijenwas? Die kenmerken kunnen in ieder geval niet door mijn zintuigen onder de aandacht zijn gebracht, want smaak, geur, zicht, gevoel en gehoor zijn nu allemaal veranderd. En toch blijft het hetzelfde stukje bijenwas.

bron 5

In 1664 wordt langs de Oude Rijn van Leiden naar Woerden en Utrecht een jaagpad aangelegd, waarlangs trekschuiten door paarden voortgetrokken kunnen worden. Ter gelegenheid van de voltooiing van het jaagpad laat het stadsbestuur van Leiden deze zilveren penning maken:

Toelichting:

In het midden zijn het stadswapen en een panorama van Leiden afgebeeld.

Daarboven staat: "Mei 1664 gemaakt".

Daaromheen staan de namen en familiewapens van de vier burgemeesters die Leiden in 1664 besturen.

Het Latijnse randschrift luidt (in vertaling):

"De vreemdeling tot verwondering, de inwoners tot gebruik, het vaderland tot sieraad en Leiden tot eer."

bron 6

In 1792 schreef de Franse minister van Binnenlandse Zaken Jean-Marie Roland in een brief over de oprichting van het nationale museum het Louvre:

Dit *Museum* moet bestaan uit de grote rijkdommen die ons land bezit, wat betreft tekeningen, schilderijen, beelden en andere kunstschaten. Ik wil dat het Museum iedereen bekoort en de aandacht trekt: het moet de kunstzinnigen voeden, verzamelaars inspireren en als een school dienen voor kunstenaars. Het moet open zijn voor de hele wereld. (...) Dit monument moet van Frankrijk worden en er mag niemand worden geweigerd hiervan te genieten.

bron 7

In 1838 publiceert de Britse schrijver Charles Dickens *Oliver Twist*, een roman over een weesjongen die te werk wordt gesteld. Een fragment hieruit:

De kamer waarin de jongens hun voedsel kregen was een grote stenen hal, met een koperen ketel aan het eind, waaruit de meester (...), geassisteerd door een of twee vrouwen, de pap serveerde tijdens etenstijd. Iedere jongen kreeg één portie en niet meer. (...) De kommen hoefden nooit afgewassen te worden. De jongens polijsten ze met hun lepels tot ze weer glansden; en als ze dit hadden gedaan, (...) staarden ze naar de ketel en (...) likten ijverig aan hun vingers. Jongens hebben over het algemeen een goede eetlust. Oliver Twist en zijn metgezellen leden drie maanden de pijn van een langzame hongerdood.

Toelichting:

Charles Dickens gebruikt voor het schrijven van deze roman ervaringen uit zijn eigen jeugd. Nadat zijn vader schulden had gemaakt werd de twaalfjarige Charles te werk gesteld, een gebeurtenis waarop Dickens met afschuw terugkeek.

bron 8

Poster van het Britse *Women's Army Auxiliary Corps* (WAAC) uit 1918:

Vertaling:

Iedere geschikte vrouw kan een geschikte man vervangen. Sluit je vandaag aan bij de *Women's Army Auxiliary Corps* voor werk met de troepen in het vaderland of in het buitenland.

Voor alle informatie en advies schrijf naar of bezoek het dichtstbijzijnde arbeidsbureau. Het adres is binnen verkrijgbaar.

Toelichting:

In het WAAC ondersteunen vrouwen het leger door te werken als onder andere administratieve hulp, telefoniste en chauffeur.

bron 9

In 1937 wordt een toespraak van de Japanse ambassadeur in de Verenigde Staten, Hiroshi Saito, gepubliceerd in het tijdschrift *World Affairs*. Hierin staat:

Het conflict in het Verre Oosten is helemaal niet zo eenvoudig als sommige Europeanen en Amerikanen schijnen te denken. Het probleem begon niet afgelopen juli. Het is het resultaat van de toestand van China, dat ervoor heeft gezorgd dat al meer dan een eeuw buitenlandse legers China binnenvallen en het is de oorzaak van de aanwezigheid van Britse, Franse, Italiaanse, Nederlandse en Amerikaanse troepen. Als China zijn zaken op orde zou hebben, dan hoefden deze buitenlandse machten er niet te zijn en waren Japans' huidige acties niet nodig. Als de wet en veiligheid in China zou worden gewaarborgd, als China een eendrachtige en stabiele natie zou zijn, zou het zelf 'alle buitenlanders in zee drijven', wat het doel is van vele van de anti-buitenland groepen. Wie is de hoofdschuldige van deze toestand in China? Is het Groot-Brittannië dat al decennia probeert om de Chinese regering te helpen om hun twee grootste inkomensbronnen te regelen? Is het Frankrijk, dat meer missionarissen en onderwijzers heeft gestuurd dan alle andere achtergebleven naties bij elkaar? (...) Het is voor Japanners moeilijk te begrijpen waarom veel mensen in het Westen niet inzien dat de ellende niet van buitenlandse makelij is, maar van Chinese.

bron 10

In maart 1935 publiceert de Duitse schrijver Lion Feuchtwanger een brief in een krant in Frankrijk. Hij schrijft de brief aan de hem onbekende nationaalsocialist die zijn huis in Berlijn heeft overgenomen:

Hoe bevalt mijn huis u, meneer X? Vindt u het fijn er te wonen? Heeft het zilvergrijze tapijt in de bovenste kamers geleden onder het geplunder van de SA-mannen¹⁾? Mijn conciërge zocht bescherming in deze bovenste kamers nadat de heren besloten zich op hem uit te leven omdat ik in Amerika was op dat moment. Het tapijt is nogal delicaat en rood is een sterke kleur, die lastig te verwijderen is. (...) En ik vraag me af wat u hebt gedaan met de twee kamers die mijn bibliotheek bevatten. Ik heb gehoord, meneer X, dat boeken niet zo populair zijn in het Rijk waarin u leeft, en dat iedereen die interesse toont in boeken het risico loopt in de problemen te komen. Ikzelf bijvoorbeeld, heb het boek van uw "Führer" [Hitler] gelezen en argeloos gezegd dat zijn 140.000 woorden 140.000 beledigingen zijn voor de Duitse taal. Het resultaat van die opmerking is dat u nu in mijn huis woont.

noot 1 De SA is een paramilitaire organisatie van de NSDAP.

bron 11

In 1951 laat de regering van de DDR deze poster in de DDR en BRD verspreiden:

Vertaling:

Eis gezamenlijk Duits overleg!

Toelichting:

De mannen aan de tafel zijn vertegenwoordigers van de DDR.

bron 12

In 1961 zegt Peng Zhen, de burgemeester van Peking (Beijing), in een gesprek met de Roemeense ambassadeur:

De twee jaren dat je in China verbleef, waren twee moeilijke jaren. Enerzijds hebben we veel bereikt op het gebied van werk, maar we zijn ook geconfronteerd met een grote hongersnood. Zo'n hongersnood is zeldzaam in de Chinese geschiedenis, dus het is moeilijk om ermee om te gaan. (...) Momenteel wordt de leiding van sommige gemeenschappen overgenomen door landheren, rijke boeren of hun lakeien, of door generaties die vroeger lid waren van de Communistische Partij en van arme boerenafkomst waren, maar gedegeneerd zijn.

bron 13

Tijdens een bezoek van Gorbatsjov aan China verschijnt in de *Volkskrant* van 17 mei 1989 deze prent van Opland:

Toelichting:

Op de achtergrond staat de *Hal van het Volk*, een staatsgebouw aan de rand van het Plein van de Hemelse Vrede in Peking.

Op de hal staat *Leve kameraad Gorbatsjov* geschreven.

De man links is Michael Gorbatsjov, de man rechts is Deng Xiaoping.